

Od komunistického systému jedné strany k demokratickému ústavnímu státu v Československu

Informace o výzkumném projektu

V srpnu 1992 byl na univerzitě v Siegenu (Severní Porýní-Vestfálsko) s podporou nadace "Volkswagenstiftung" nastartován tříletý politickovědní výzkumný projekt "Od komunistického systému jedné strany k demokratickému ústavnímu státu v Československu. Srovnávací analýza politického systému před a po převratu". Projekt vede dr. Rüdiger Kipke, profesor univerzity v Siegenu a zpracovává dr. Karel Vodička, vědecký pracovník univerzity v Siegenu.

Výzkumný projekt se člení na dvě části: část A se zabývá politickým vývojem v Československu a z něj vzešlých dvou států a jeho reflexí v politickém systému, část B obsahuje srovnávací strukturní analýzu politického systému před a po převratu.

V části A projektu mají být nejprve rekapitulovány jednotlivé důležité etapy politického vývoje od založení československého státu v roce 1918 a zkoumán jejich odraz v politickém systému. Tím by měla být získána základní data pro srovnání. Zahrnutí předválečného období je nezbytné, aby se objasnilly vztahy totalitního a posttotalitního systému k dřívějšímu ústavnímu řádu, kontinuita a diskontinuita vývoje. Zvláštní pozornost bude věnována vztahům Čechů a Slováků, protože vztahy těchto dvou národů měly a mají centrální význam pro společnost a stát stejně jako pro oba nástupnické státy Československa.

Vycházejí z teze, že zhroutení starého řádu je nutno vidět jako důsledek chronické motivační krize v reálně-socialistických společnostech a jejich prohlubujících se sociálně-ekonomických důsledků, objasní se příčiny a rámcové podmínky "sametové revoluce" dříve, nežli bude analyzována změna moci samotná a na ni navazující radikální převrat se svým mnohovrstevným transformačním procesem.

Komparativní analýza v části B má objasnit rozdíly a společné rysy obou systémů, komunistického a demokratického, který se začal tvořit po převratu. Předmětem srovnání jsou strukturní principy obou systémů a především politické instituce v tradičním politicko-vědním smyslu: státní orgány na centrální, regionální a místní úrovni, politické strany a jiné společenské organizace. Předmětem zájmu jsou zejména struktury politického rozhodovacího procesu a samozřejmě též rozhodovací procesy samotné.

Dříve nedostupné prameny, které jsou nyní - po politické změně - k dispozici, umožní důkladný rozbor a podrobné zpracování jednotlivých komplexů otázek ke komunistickému mocenskému systému. Těžištěm práce ovšem má být zachycení a analýza historicky jedinečných a dosud neprobádaných společenských procesů, které souvisí s přechodem k pluralitní demokracii a k tržnímu hospodářství.

Prvním počinem v rámci uvedeného výzkumného projektu byla analýza příčin a předpokládaných důsledků česko-slovenského rozchodu. Hlavním výsledkem této analýzy je vydání knihy "Abschied von der Tschechoslowakei", která vyjde v renomovaném nakladatelství "Wissenschaft und Politik" (Kolín nad Rýnem) a která bude zakoupena a rozšiřována též institucí německé vlády pro politickou osvětu - Spolkovou centrálou pro politické vzdělávání (Bundeszentrale für politische Bildung). Na sborníku se podíleli čeští, slovenští, němečtí a rakouští specialisté, kteří se rozdělením Československa, nesporně historickou událostí evropského významu, zabývají pod různými odbornými aspekty a ve dvou časových horizontech (minulost/budoucnost). Sborník "Rozloučení s Československem" vyjde též česky (resp. příspěvky slovenských autorů slovensky) v České republice, v nakladatelství Český spisovatel.

Výzkumný projekt "Od komunistického systému jedné strany k demokratickému ústavnímu státu" slouží též k podpoře spolupráce s českými a slovenskými vědci. S českými a slovenskými univerzitami a instituty

Akademie věd byly již navázány četné kontakty. Ve výzkumném projektu jsou zaplánovány též určité prostředky na kooperace. V průběhu výzkumného procesu se uskuteční podle potřeby jedno či dvě odborná kolokvia, od kterých jsou očekávány podněty pro výměnu vědomostí a pro spolupráci. Případní

zájemci o bližší údaje o projektu, resp. o spolupráci na projektu se mohou obrátit na adresu projektu: Dr. Karel Vodička, Johanna-Kirchner-Str. 45, 7500 Karlsruhe 21, SRN, tel./fax 0721/86 89 26.

Karel Vodička

Strany ve východní Evropě jako nositelé demokratizace

Heinz Brahm je vědeckým ředitelem Spolkového institutu pro východní a mezinárodní vědecká studia (Bundesinstitut für ostwissenschaftliche und internationale Studien).

Předkládaný text vznikl počátkem tohoto roku a vychází z tehdejších znalostí a hodnocení. Ty se mezitím nezbytně proměnily, a to díky převratným událostem zejména v bývalém SSSR. S ohledem na to byl text upraven a především zkrácen. Při tom jsme se snažili uchovat zejména přehledové a srovnávací pasáže původního mnohem obsažnějšího textu.

Text publikujeme s přesvědčením, že se jedná o zajímavý pokus o komparace na politickém dění východoevropských zemí. Vychází ze systematicky budované databáze zmíněného ústavu, jejíž rozsah u nás nemá obdoby. Umožňuje proto takovou úroveň komparace a zobecnění, na jaké mohou mizet na první pohled důležitá specifika a individuální kauzality, odlišující jednotlivé země.

Redakce

Díky erozi komunistické moci na konci 80. let vznikaly všude ve východní Evropě diskusní kroužky a politické skupinky, ty byly objektivním tempem vývoje donucovány ke konceptům, které bylo třeba rychle měnit. Zvláště obtížný byl nový počátek v Rusku, kde zhruba po sedmdesát let neexistoval žádný stranický pluralismus. V pobaltských zemích, ve východní, střední a jižní Evropě, které se dostaly pod komunistickou kontrolu zhruba před čtyřiceti lety, začala demokratická výstavba za poněkud příznivějších podmínek. Vcelku byla ve východní Evropě připravenost k nástupu nějaké nové strany nepatrná. Samotné slovo strana bylo v důsledku zkušeností s touto stranou, která po desetiletí dik-

tovala, velice negativně vnímáno, a to až do nehlubších vrstev podvědomí. Všem, kteří až dosud diskutovali pouze v malých skupinách, připadlo také obtížné nějakým způsobem se shodnout s těmi, kteří mysleli podobně, v nějakém širším měřítku, a aby se, což stálo ještě mnohem více sebezpřekonání, vůbec shodli na nějakém vůdci anebo na nějakém vedení. Mnozí až příliš věřili a stále ještě věří, že jsou sami povoláni k nejvyšším úřadům. V prvních svobodných volbách po roce 1989 zpravidla nebyly příliš úspěšné ty strany původní Národní fronty, které vedle sebe v Polsku, Bulharsku, NDR či v ČSSR komunisté byli ochotní strpět. Na nejvyšších představitelích těchto stran ulpívalo příliš mnoho podezření z kolaborace. Nicméně *Polská rolnická strana* (PSL) dosáhla v roce 1991 při volbách do Sejmu 8,7 % hlasů a stala se čtvrtou nejsilnější stranou. Pokud jde o tradice, velice bohatá *Socialistická strana a Lidová strana*, se mohly v roce 1992 dostat do parlamentu v Československu pouze díky nejrozličnějším předvolebním koalicím. Ve své době komunisty zglajchšaltovaná *Rolnická strana* v Bulharsku zůstala v říjnu 1991 těsně pod hranicí 4 %, přesto však mohla, když se spojila s nově založenou a minulostí nezatíženou rolnickou stranou N. Petkova mít určité vyhlídky pro budoucnost.

V NDR se ovšem podařilo straně bývalé společné fronty s komunisty, totiž CDU, a to díky zpětným krytím křesťanskou stranou ze Západu, stát se 40,9 % hlasů nejsilnější stranou, která vyšla z voleb v březnu 1991. *Liberální volební skupina* dosáhla naproti tomu v NDR jen 5,2 % hlasů.

Aliance proti komunistům

Jako nejrozhodnější se po roce 1989 ukázala v demokratickém táboře integrující hnutí, která spojovala nejrozličnější politické proudy a